

Rapport om soloaktører

Sammendrag

- Siden 2014 har Vesten sett en økning i terrorangrep fra soloaktører. Det å utføre et terrorangrep alene, med enkle midler, har blitt løftet fram av terrororganisasjonene al-Qaida (AQ) og Den islamske stat i Irak og Levanten (ISIL), som en effektiv fremgangsmåte for å ramme fienden på fiendens eget territorium.
- En sentral drivkraft for soloterror er terrororganisasjonenes bruk av soloterror som en overordnet langsiktig strategi for å ramme Vesten, samtidig som det er en taktikk og en løsning for å unngå å bli oppdaget av vestlige sikkerhetstjenester. En annen sentral drivkraft er terrororganisasjonenes propagandamaskineri, og ikke minst bruken av internett og sosiale medier som arena for rekruttering og radikalisering. På individnivå kan kritiske livshendelser i året før terrorangrepet være en drivkraft som påvirker intensjon og kapasitetsbygging.
- Disponerende faktorer som psykisk sykdom, dårlig tilknytning til arbeidslivet, dårlige økonomiske kår og en opplevelse av å være utenfor bidrar til å gjøre enkeltpersoner sårbare for radikalisering og rekruttering til soloterror.
- Trenden med soloangrep gjennomført med enkle midler vil mest sannsynlig fortsette. Soloaktørene er imidlertid i stor grad tilknyttet andre gjennom å være i randsonen av etablerte nettverk, de er aktive på nett og krypterte plattformer og har en planleggingshorisont som kan strekke seg over noe tid.
- Videreformidling av varseltegn og indikatorer på radikalisering og intensjonsbygging til relevante samfunnsaktører vil være viktig for å forebygge soloterror. Ettersom en stor del av soloaktørene opererer i randsonen av etablerte nettverk, samt at de ofte avslører sin frustrasjon og intensjon om å utøve vold til personer rundt seg, vil det i noen grad være mulig for omgivelsene å identifisere en bekymringsfull utvikling hos en potensiell soloaktør.

Innhold

Temarapport: Soloaktører	1
Sammendrag	2
(U) Innledning	4
(U) Er soloaktører egentlig helt alene?	4
(U) Drivkrefter for soloterrorisme	5
(U) Soloterror som strategi og taktikk	5
(U) Propagandavirksomhet og internetts rolle	6
(U) Ideologi eller frustrasjon?	7
(U) Sårbarhetsfaktorer hos soloaktører	7
(U) Utenforskap	7
(U) Psykisk sykdom	8
(U) Situasjonelt stress og triggerhendelser	9
(U) Modus operandi	9
(U) Planleggingshorisont	10
(U) Målutvelgelse	10
(U) Middel og metode	12
(U) Varseltegn	13
(U) Varseltegn	13
(U) Vurdering	13
(U) Sannsynlig utvikling i Vesten	13
(U) Betydningen av virtuelle plattformer og kryptering	14
(U) Kombinert innsats fra fagmiljøer	14

Innledning

Denne rapporten forsøker å beskrive og vurdere trusselen fra soloaktører med utgangspunkt i følgende problemstillinger:

- Hvilke drivkrefter bidrar til soloterrorisme?
- Hvorfor har det vært en dreining fra gruppebaserte terroraksjoner til terroraksjoner utført av soloaktører?
- Hvordan opererer soloaktører?
- Hvilke varseltegn kan vi se etter?
- Hvordan kan vi bli bedre på å avdekke og avverge soloterror?

Med soloaktør menes her en person som utfører et terrorangrep på egenhånd, enten på eget initiativ, eller på oppdrag fra en ekstrem politisk, religiøs eller ideologisk organisasjon eller gruppe. Ved å bruke begrepet soloaktør fremfor soloterrorist fanger man opp høyreekstreme angrep som klassifiseres som hatkriminalitet eller generelle voldshandlinger.¹

Denne rapporten er basert på nasjonal og internasjonal forskning, og har til hensikt å bygge grunnlagskunnskap om fenomenet soloterror. 22. juli 2011 opplevde Norge et av de verste soloterrorangrepene i Europa. Den pågående trenden med ekstrem islamistisk soloterror i Europa tilsier at dette vil være en sjelden, men alvorlig utfordring for vestlige sikkerhetstjenester også i tiden fremover.

Denne rapporten søker å se på soloaktører på tvers av ideologisk, religiøs og politisk tilknytning. Imidlertid vil rapporten primært beskrive trusselen fra ekstreme islamistiske og høyreekstreme soloaktører, fordi datatilfanget for venstreekstreme soloaktører er svært lite. Det samme gjelder datatilfanget for soloaktører som er motivert av enkeltsaker.

Er soloaktører egentlig helt alene?

Den klassiske forståelsen av soloterror har vært en aktør som opererer på egenhånd, uten logistisk eller operativ støtte fra terrororganisasjoner. Soloaktøren står selv for planlegging, forberedelse og utførelse av et terrorangrep, som imidlertid kan være utført innenfor en ideologisk eller religiøs kontekst. Initiativet til angrepet anses å komme fra soloaktøren selv, selv om det i propagandasammenheng sies å være utført til støtte for en konkret terrororganisasjon.

Denne oppfatningen av soloaktører som ensomme ulver blir stadig oftere utfordret og nyansert. Soloaktører er alene i sin utførelse av angrepet, men når det gjelder soloterrorangrep finner man ofte at planleggings- og forberedelsesfasen bærer preg av bistand fra andre, primært på sosiale medier og krypterte plattformer. Denne bistanden kan blant

¹ Ettersom det er svært ulik registreringspraksis med hensyn til hatkriminalitet og høyreekstrem vold i de ulike europeiske landene, er det mest sannsynlig mørketall knyttet til forekomst av ideologisk motivert vold fra høyreekstreme. (Ravndal 2016).

annet dreie seg om hjelp til målutvelgelse, legitimering av terrorhandlinger og operasjonsplanlegging.²

Den ideologiske komponenten i et soloterrorangrep blir oftest synlig rett før og i etterkant av angrepet, gjennom martyrvideoer og ekstreme ytringer på sosiale medier. Nettverket og infrastrukturen bak soloaktøren kan i noen tilfeller være så godt skjult på nett og på krypterte plattformer at det tar lang tid å avdekke at det faktisk har forekommet logistisk og ideologisk bistand fra andre ekstremister.³

Drivkrefter for soloterrorisme

Forståelsen av motivasjonen hos soloaktører og hvilke drivkrefter som påvirker deres radikaliseringsprosess og angrepsplanlegging, er i kontinuerlig utvikling. Det kan være krevende å skille mellom hvilke faktorer som er kausale, det vil si at de direkte påvirker en soloaktørs intensjons- og kapasitetsutvikling, og hvilke faktorer som korrelerer, det vil si at de kan være tilstede uten nødvendigvis å få direkte effekt på soloaktørens handlingsbane. Det er en risiko for at man i ønsket om å forstå motivasjonsgrunnlaget for soloaktørers terrorhandlinger legger for mye vekt på personlighets- og atferdsbaserte forklaringsmodeller, og ikke vektlegger i tilstrekkelig grad betydningen av eksterne, situasjonelle forklaringer som aktiv propagandavirksomhet fra terrororganisasjoner og radikalisering over internett, samt betydningen av livskriser og triggerhendelser i soloaktørens eget liv forut for terrorhandlingen.

Soloterror som strategi og taktikk

Tidlig på 2000-tallet var kjennetegnet på islamistisk terror sentralstyrte og komplekse terrorangrep med flere utøvere. Slike terrorangrep forekommer enda, men i stadig større grad ser vi i Vesten en dreining mot terrorangrep utført med enkle midler, hvor det kun er én utøver under angrepet. I perioden januar 2015 til september 2016 var 74 prosent av gjennomførte terrorangrep i Vesten fra ekstreme islamister utført av soloaktører, 18 prosent var utført av to personer, og åtte prosent var utført av terrorceller.⁴ Hva er bakgrunnen for denne dreiningen?

Soloterror kan forstås som en taktikk i et større repertoar av angrepsformer hos ekstreme ideologiske, politiske og religiøse organisasjoner. Soloterror er en angrepsform etablerte ekstreme islamistiske organisasjoner som både AQ (al-Qaida) og ISIL (Den islamske stat i Irak og Levanten) oppmuntrer til, parallelt med at organisasjonene selv delegerer og planlegger angrep. Det er vanlig å skille mellom sentralstyrte, delegerte og inspirerte angrep.⁵ Soloterror kan falle innenfor alle tre.

² Dette gjelder blant annet Mohamed Lahouaiej-Bouhlel, som kjørte en lastebil inn i en folkemengde i Nice i juli 2016.

³ Zoli 2016.

⁴ Tall fra Felles kontraterrorcenter.

⁵ *Inspirerte* angrep utføres av personer som sympatiserer med transnasjonale terrororganisasjoner, med eller uten fremmedkrigererfaring, og uten noen føringer fra terrororganisasjonen. *Delegerte* angrep

Soloterror er en angrepsform også høyreekstreme grupper og personer har benyttet seg av. Blant annet var dette en taktikk Ku Klux Klan og Aryan Nations i USA oppfordret til på 80 og 90-tallet som en strategi de kalte lederløs motstand. Samme begrep brukes av ekstreme islamister, da i formen lederløs jihad. I en undersøkelse av 119 soloterrorangrep utført i Europa og USA etter 1990 fremkommer det at 34 prosent av tilfellene var inspirert av høyreekstrem ideologi, 43 prosent var inspirert av ekstrem islamisme, og i 23 prosent av tilfellene var det andre ideologiske eller personlige motiver som lå bak.⁶

Soloterror er også et resultat av terrororganisasjonenes egne ressurser og kapasiteter, eller mangel på sådanne. I september 2014 oppfordret daværende talsmann for ISIL, Abu Mohammed al-Adnani, til soloterror som angrepsform. Siden har Vesten sett en stadig økning i terrorangrep fra soloaktører. Det å utføre et terrorangrep alene, med enkle midler, ble løftet fram som en løsning for å unngå å bli oppdaget av sikkerhetstjenestene i Vesten. På denne måten økte sannsynligheten for at ISIL kunne gjennomføre vellykkede angrep utenfor kalifatet, og ramme fienden på fiendens eget territorium. Nesser argumenterer for at soloterror også er en taktikk for å tilpasse seg intensivt innsats fra etterretnings- og sikkerhetstjenester mot ekstreme miljøer. Taktikken har ifølge Nesser først blitt benyttet av høyreekstreme på 80-tallet og ekstreme islamister på 90-tallet etter at terrororganisasjonene kom under press.⁷ Slik sett kan den økte frekvensen av soloterrorangrep i Vesten de siste to årene knyttes til at ISIL er under press i Syria og Irak. AQ og ISIL har også understreket ekstreme islamisters individuelle plikt (Fard al-Ayn) til å slå tilbake angrepet fra Vesten og vestlige allierte, noe som kan ha bidratt til den økte forekomsten av soloterror.

Propagandavirkosomhet og internetts rolle

Internett er en sentral driver når det gjelder radikaliserings av soloaktører. Internett brukes bevisst som en propagandamaskin av organisasjoner som AQ og ISIL, både i form av håndbøker, instruksjoner, moralsk støtte og inspirasjon gjennom publikasjoner som *Inspire*, *Dabiq* og *Rumiyah*. Gjennom propagandavirkosomheten på nett kan organisasjonene fange individer som er på søken etter tilhørighet, både sosialt og ideologisk. Terrororganisasjoner som AQ og ISIL utnytter systematisk de sårbarhetene som er tilstede hos potensielle soloaktører, som er mottakelige for løfter om frelse og budskap hvor taperne blir helter. Gjennom publikasjoner av håndbøker som AQs «Safety and Security guidelines for Lone Wolf Mujahideen and small cells»⁸ kan man finne både ideologisk tilhørighet, rettferdiggjørelse av terrorhandlinger og konkrete råd for å unngå å bli oppdaget.

utføres på direkte oppfordring fra transnasjonale terrororganisasjoners medlemmer til forbundsfeller i Vesten, med eller uten fremmedkrigererfaring. Med *sentralstyrte* angrep menes her angrep som er planlagt, forberedt eller godkjent av den transnasjonale terrororganisasjonens øverste ledelse. Dette innebærer at øverste ledelse har forkunnskap om, og kan påvirke utfallet av, et konkret angrep. Videre innebærer det at øverste ledelse kan sette av ressurser til planlegging og gjennomføring av angrep. Ledelsens ønske om involvering og detaljkunnskap om taktiske forhold knyttet til konkrete angrep, vil variere i stor grad.

⁶ Gill, Horgan & Deckert 2014.

⁷ Nesser 2012.

⁸ En samling av 30 forelesninger av Abu Ubayda Abdullah al-Adm som er utgitt av al-Fajr Media Center.

Den raske veksten av sosiale medier og nye krypteringsløsninger gjør det mulig for personer uten fysiske nettverk å knytte seg til virtuelle nettverk. Internett er en arena hvor soloaktører kan bli radikalisert, og som virker som en lydforsterker for de som allerede er radikalisert. Soloaktører bruker internett i to henseender: for virtuell interaksjon og virtuell læring. Virtuell interaksjon handler om å forsterke egne oppfatninger, søke legitimering for egne handlinger, drive propaganda- og rekrutteringsvirksomhet, i tillegg til å varsle det planlagte angrepet. Virtuell læring handler om å lese ideologisk materiale, vurdere og velge vold som løsning, målutvelgelse, angrepsplanlegging og forberedelsesvirksomhet, samt å søke etter løsninger på problemer de møter underveis.⁹ Internett bidrar med logistisk støtte og ekspertise for soloaktører der terrorceller kan benytte fysiske nettverk. Ifølge Gill (2015) lærte 42 prosent av soloterroristene i hans undersøkelse gjennom virtuelle kilder. Jo yngre soloaktøren er, jo mer sannsynlig er det at han eller hun bruker internett som plattform for læring og interaksjon.

Ideologi eller frustrasjon?

Den ideologiske rettferdiggjørelsen for et angrep har ofte røtter i personlig frustrasjon og opplevelsen av å være krenket. Fremmedgjøring og frustrasjon over at man ikke klarer å løse problemene man møter i eget liv, kan lede til en følelse av håpløshet og i noen tilfeller depresjon. Politiske og ideologiske motiver kan bli brukt for å maskere den opprinnelige personlige krisen, og manifesterer seg i ønsker om hevn og gjengjeldelse for opplevd urett. Gjennom propagandavirksomhet tilbyr ekstreme organisasjoner en løsning på behovet for å straffe de ansvarlige. Ideologien kan maskeres eller innlemmes i personlig motivasjon og frustrasjon, og i noen tilfeller er ideologien egenkonstruert eller en sammenblanding av ulike ideologiske, politiske eller religiøse overbevisninger.¹⁰ I hvert tilfelle av soloterror vil det være en særegen kombinasjon av de ulike drivkreftene og sårbarhetsfaktorene som spiller inn, for enkelte vil de ideologiske motivene ha større betydning for terrorhandlingene enn personlige frustrasjoner og motiver, og omvendt.

Sårbarhetsfaktorer hos soloaktører

Utenforskap

Mange soloaktører opplever en form for utenforskap.¹¹ Det kan handle om dårlige sosiale nettverk eller manglende tilhørighet til arbeidslivet.¹² Religion og ideologi kan for disse skape tilhørighet og trygghet, men er også et narrativ de kan bruke som rammeverk for eget liv. Religion og ideologi skaper mening, men også regler og rettferdiggjørelse av atferd som i andre sammenhenger ville bli sett på som sosialt unnvikende og avvisende. Personlige egenskaper og atferd som opprinnelig bidro til sosial isolasjon og utenforskap kan på denne

⁹ Meloy & Gill 2015.

¹⁰ Pantucci, Ellis & Chaplais 2015.

¹¹ Over 50 prosent av et utvalg soloterrorister ble klassifisert som sosialt isolerte i en undersøkelse fra 2014 (Gill, Horgan & Deckert.) For massemordere er det samme tallet over 70 prosent.

¹² Undersøkelsen Ung i Oslo 2015 tok for seg ungdommers holdninger til ekstremisme, og fant at utenforskap og marginalisering er to sentrale faktorer som bidrar til å utvikle ekstreme holdninger.

måten forsterkes ytterligere. Der den første opplevelsen av sosial isolasjon trolig var ufrivillig, kan den senere bli frivillig, og en del av oppofrelsen for saken man identifiserer seg med. Det er viktig å understreke at de færreste soloaktører lever helt uten tilknytninger til andre mennesker, men den generelle trenden er et retningsløst liv med svak tilknytning til samfunnet, preget av arbeidsledighet eller tilfeldige, lavtlønnede jobber etter avsluttet skolegang.¹³

Soloaktørenes utenforskap utnyttes av de etablerte terrorgrupperingene. På overordnet nivå ser terrororganisasjonene etter muligheter til å bruke enkeltpersoner til å kjempe for saken og appellerer til sårbare individer om å begå terror i deres navn, samt hyller de som gjennomfører angrep. Dette innebærer ikke at disse individene på gruppenivå blir inkludert i terrorceller eller rekrutteres som fremmedkrigere. En teori er at terrorceller bevisst unngår å rekruttere personer som fremstår som tapere, ubalanserte, utstøtte eller psykisk syke. Dette argumentet finner støtte i en undersøkelse av psykiske lidelser hos soloaktører, hvor man fant at soloaktører med psykiatrihistorikk i vesentlig mindre grad kunne kobles tilbake til kommandolinjer i en terrororganisasjon.¹⁴ Å bli avvist i forsøket på å bli medlem av en ekstrem ideologisk eller religiøs gruppe kan bidra til at vedkommende bestemmer seg for å utføre en terrorhandling på egenhånd¹⁵, og i enkelte tilfeller kan vedkommende selv finne opp eller skape en tenkt ideologisk organisasjon han eller hun er en del av.

Psykisk sykdom

Sannsynligheten for at en soloaktør har en psykisk lidelse er over 13 ganger høyere enn for et medlem av en terrorcelle. En undersøkelse avdekket at 40 prosent av høyreekstreme soloaktører hadde en psykisk lidelse, mot 7 prosent av medlemmene i høyreekstreme terrorceller.¹⁶ Medlemmer av terrorceller har i flere undersøkelser vist seg å være mer lik normalbefolkningen når det gjelder gjelder psykopatologi, utdanning og velstandsnivå. Variabelen psykisk sykdom er imidlertid sterkest tilstede hos de soloaktørene som er drevet av personlige og individuelle motiver, og i mindre grad hos de soloaktørene som anser at de handler på vegne av en terrororganisasjon.¹⁷

Selv om soloaktører har en høyere forekomst av psykiske lidelser, er de fullt i stand til å planlegge og utføre mer sofistikerte angrep. Motivene deres kan også fremstå som rasjonelle. Med andre ord er ikke den høye forekomsten av psykisk sykdom en risikoreduserende faktor, men må forstås som en sårbarhetsfaktor.¹⁸ Det viktig å understreke at psykiske lidelser, i den grad de er til stede hos en soloaktør, sjelden utgjør motivasjonsgrunnlaget for ønsket om å gjennomføre en terrorhandling.¹⁹ Det er en korrelasjon mellom påvist psykisk sykdom og soloterror, men psykiske lidelser kan ikke forstås som en årsaksforklaring på at soloaktøren

¹³ Pantucci, Ellis & Chaplais 2015.

¹⁴ Corner & Gill 2015.

¹⁵ Dette var tilfelle med Timothy McVeigh, som gjennomførte en bombeaksjon i Oklahoma City i 1995, og hadde tilknytninger til et «hvit makt»-miljø.

¹⁶ Corner & Gill 2015.

¹⁷ Corner & Gill 2015.

¹⁸ Pantucci, Ellis & Chaplais 2015.

¹⁹ Gill 2015.

velger å utføre en terrorhandling. Imidlertid vil alvorlige psykiske lidelser kunne påvirke hvordan soloaktøren opplever og forstår verden, de kan bidra til sosial isolasjon og vrangforestillinger og i verste fall svekke impuls kontrollen knyttet til voldsbruk.²⁰

Et interessant funn i undersøkelsen av psykiske lidelser hos soloaktører var en sterk statistisk sammenheng mellom psykisk sykdom og tidligere voldsutøvelse.²¹ Nærmere 38 prosent av soloaktørene i Gills undersøkelse hadde utført voldelige handlinger på et tidligere tidspunkt. 41 prosent hadde en kriminell bakgrunn, og av disse hadde over 63 prosent sonet i fengsel. Av de som sonet, hadde 32 prosent blitt radikaliseret i fengsel og utviklet sin intensjon om å gjennomføre terror som følge av denne radikaliseringen.²²

Situasjonelt stress og triggerhendelser

Over 30 prosent av soloaktørene opplever en form for situasjonelt stress i perioden før de gjennomfører en terrorhandling. Av disse opplever nærmere 75 prosent ytre påkjenninger og triggerhendelser de siste 12 månedene før et angrep.²³ Flere undersøkelser innenfor sammenlignbare grupper som masse mordere og skoleskyttere viser det samme, at aktørene opplever flere påkjenninger og stressende livssituasjoner rett forut for voldshandlingen. Dette innebærer en økt sårbarhet med tanke på propagandavirkosomhet fra terrororganisasjoner og ulike arenaer for radikaliserings over internett. I noen tilfeller vil dette bidra til en kort «inkubasjonstid» når det gjelder å gå fra intensjon til handling.

Eksempler på triggerhendelser er for eksempel å miste jobben, skilsmisse eller at man mister et nært familiemedlem. 40 prosent av soloaktørene er arbeidsledige på det tidspunktet de begår terrorhandlingen, og av disse har over 40 prosent mistet jobben i løpet av de siste året. 25 prosent av soloaktørene opplever økonomiske problemer, og for over halvparten av disse kommer problemene i løpet av de siste 12 månedene før angrepet. Over 50 prosent har en subjektiv opplevelse av enten å bli urettferdig behandlet, trakassert eller utsatt for respektløs atferd.²⁴ Dette korresponderer med soloaktørers frustrasjon og opplevelse av å være krenket.

Modus operandi

Modus operandi for soloaktører kan variere, selv om størstedelen av angrepene bærer preg av opportuniste og inspirasjon fra uttalelser av ledende skikkelser, som al-Adnani. Tidligere terrorangrep som oppfattes som vellykkede fungerer også som inspirasjon, noe terrororganisasjonene bidrar til gjennom å hylle angrepene og de som gjennomførte dem. Som eksempelvis etter terrorangrepet i Nice i juli 2016, der Mohamed Lahouaiej-Bouhlel kjørte en lastebil gjennom en folkemengde som var samlet for å feire Bastilledagen, så man et økt fokus i propagandamagasiner til ISIL og AQ om bruk av kjøretøy som våpen.

²⁰ James et. al 2014.

²¹ Pantucci, Ellis & Chaplais 2015.

²² Gill, Horgan & Deckert 2014.

²³ Gill, Horgan & Deckert 2014.

²⁴ Gill, Horgan & Deckert 2014.

Planleggingshorisont

Soloterrorangrep er ikke tilfeldige eller impulsive. En studie fra 2016²⁵ har vist at det tar en soloaktør 94 dager å planlegge og gjennomføre et terrorangrep. De to kategoriene soloaktører som vurderes å utgjøre den største trusselen i Vesten, henholdsvis ekstreme islamister og høyreekstremister, er de som i gjennomsnitt bruker lengst tid på å planlegge et angrep. Høyreekstreme soloaktører bruker i gjennomsnitt 117 dager, religiøse ekstremister 87 dager, enkeltsaksekstremister 83 dager, og venstreekstremister 33 dager.²⁶

Den samme studien fant også at jo lenger en soloaktør planla en terrorhandling, desto mer skade forvoldte terroraksjonen. Der målvalget var opportunistisk, fremkom den korteste planleggingshorisonten. Opportunistisk betyr ikke i denne sammenhengen tilfeldig, men spontant. Målvalget henger like fullt sammen med soloaktørens ideologiske orientering, men er ikke klart forut for angrepet. Det tok i gjennomsnitt 37 dager å planlegge et angrep på et opportunistisk valgt mål, mot 120 dager der målet var utpekt på forhånd.²⁷

Å tilvirke bomber tar lenger tid enn å tilegne seg andre typer angrepsmidler. Gjennomsnittlig planleggingshorisont for bruk av improviserte sprenglegemer (IED) er åtte måneder for høyreekstreme og ni måneder for ekstreme islamistiske soloaktører. Der angrepsmiddelet er skytevåpen, bruker de mellom 63 og 77 dager på planlegging. Enkeltsaksaktører bruker om lag 105 dager på å planlegge et angrep med skytevåpen. For venstreekstreme fremstår planleggingshorisonten kortest, kun 30 dager uavhengig av våpentype.

En tredjedel av soloaktørene i Gills undersøkelse hadde en aksjonsgjennomgang i forkant av angrepene, og over halvparten av disse gjennomførte dette under et år før selve angrepet. De ekstreme islamistiske soloaktørene fikk i større grad hjelp til å skaffe våpen og planlegge angrepet gjennom et nettverk. En tredjedel av de ekstreme islamistiske soloaktørene hadde påvist tilknytning til kommandolinjer i en terrororganisasjon, noe som var svært sjelden for høyreekstreme soloaktører. I gjennomsnitt var de ekstreme islamistene 10 år yngre enn de høyreekstreme og enkeltsaksorienterte soloaktørene, og de søkte hyppigere legitimering fra religiøse ledere. Størstedelen av de høyreekstreme soloaktørene skaffet seg våpen på egenhånd, og disse var mindre tilbøyelige til å ha en aksjonsgjennomgang i forkant av angrepet og søke legitimering for sine handlinger.²⁸

Målutvelgelse

Trenden for ekstreme islamistiske terrorangrep i Vesten har siden 2000-tallet vært en bevegelse fra generelle til symbolske måltyper, der halvparten av de symbolske angrepsmålene har vært politi eller forsvar. I 2014 opprettet ISIL sitt kalifat i Syria og Irak, og

²⁵ Basert på et utdrag av 119 soloaktører.

²⁶ Silkoset 2016.

²⁷ Silkoset 2016.

²⁸ Gill, Horgan & Deckert 2014.

al-Adnani oppfordret ekstreme islamister til å ta livet av fienden med de metodene og midlene som var tilgjengelige. Fienden her inkluderte både USA og Europa, både sivile og militære. De sivile regnes også som krigførende siden de tilhører en stat i krig med islam. Etter al-Adnanis tale så man en økt frekvens av ekstreme islamistiske terrorangrep i Vesten, både sentralstyrte, delegerte og inspirerte.

I mai 2016 holdt al-Adnani en ny tale hvor spesielt sivile mål ble fremhevet: "...and know that your targeting of what is called the civilians is dearer and better for us, since it is more damaging and more effective against them." Denne uttalelsen kan regnes som en utvidelse av det som har vært ekstreme islamisters målbilde. Symbolmål preget terrorangrepene etter talen i 2014, men siden høsten 2015 har man sett en økning i angrep mot sivile, myke og lokale mål. Symbolmål som politi og forsvar vurderes fortsatt å være prioritert, men vi ser en utvidelse i målbildet til generelle måltyper hvor sivilbefolkninger også er legitime mål. Den generelle måltypen har ingen ideologisk betydning utover å representere Vesten, og er typisk tettbefolkede mål med et lavt sikringsnivå.

I den tredje utgaven av ISILs magasin Rumiya i 2016 er festivaler og markeringer i forbindelse med høytider, merkedager og helligdager løftet som foretrukne mål, spesielt i forbindelse med bruk av kjøretøy som våpen. I magasinet anbefales det å velge tidspunkt hvor slike arrangementer er mest folksomme. Igjen vektlegges sivile fremfor militære og offisielle mål, fordi dette oppfattes som mer ødeleggende for de landene man søker å ramme.

Soloaktører gjennomfører i større grad angrep på ordinære arbeidsdager, og ikke i helger. Yngre soloaktører gjennomfører angrep nærmere hjemmet enn eldre soloaktører, selv om størstedelen av soloaktører uansett pleier å holde seg i kjente omgivelser.²⁹ Selv om de fleste soloaktører kun gjennomfører ett (sekvensielt) angrep, har det forekommet forlengede terrorkampanjer, av typen Ted Kaczynsky (Unabomber) gjennomførte.³⁰

En undersøkelse fra 2012 fant at 37 prosent av soloaktørangrep hadde publikum som mål, 43 prosent hadde en bygning som mål, og 14 prosent hadde en utvalgt person eller et utvalgt sted som mål. På globalt nivå er sivile mål gjennomgående hyppigst rammet av soloaktører.³¹ En annen undersøkelse fra 2014 så på soloaktørangrep i USA mellom 1940 og 2012 og fant at i 60 prosent av tilfellene var sivile målkategori, 32 prosent representerte myndighetene, og kun syv prosent var militære.³²

En undersøkelse av høyreekstrem terror og vold i Europa mellom 1990 og 2015 viser at innvandrere er den største målgruppen, og deretter meningsmotstandere på venstresiden. Også muslimer, representanter for myndighetene, hjemløse og homofile er utsatt. Undersøkelsen registrerer et skifte fra jødiske mål mot muslimske mål, noe som samstemmer med en gjennomgående ideologisk reorientering hos høyreekstreme mot innvandrings- og asyltematikk.³³

²⁹ Pantucci, Ellis & Chaplais 2015.

³⁰ Sent på 70-tallet startet amerikanske Theodore Kaczynski å sende brevbomber til personer forbundet med universiteter og flyselskaper. Hans hensikt var å ramme det nye teknologisamfunnet, som han mente var en katastrofe for menneskeheten.

³¹ Silkoset 2016.

³² Ibid.

³³ Ravndal 2016.

Middel og metode

Al-Adnanis uttalelse i 2014 oppfattes som en oppfordring til ekstreme islamistiske soloaktører om å bruke de metodene som er tilgjengelige, og gjerne enkle midler, som stikkvåpen og kjøretøy. I ISILs engelskspråklige magasin Rumiyah har ulike utgaver inneholdt artikler hvor disse to våpentypene fremheves. Magasinet gir utførlige instruksjoner for hvilke måltyper som er best egnet for de ulike våpentypene, hvordan man skal ramme dem, og hvordan man tilegner seg kjøretøy lovlig eller ulovlig, som ved kapringen i Berlin.

Det er registrert en økning i bruk av kniv og andre stikkvåpen, og nedgang i bruk av skytevåpen i ekstreme islamistiske terrorangrep i siste del av 2016. Dette reduserer skadeomfanget og medfører at dødeligheten ved hvert angrep er lavere. Samtidig er det registrert en økende bruk av kjøretøy som våpen i Vesten. I 2016 ble det gjennomført fire slike angrep, sist i Berlin i desember 2016. Slike angrep kan medføre stort skadeomfang og høy dødelighet.

I størstedelen av tilfeller av høyreekstrem vold og terror er det brukt kniver og stump vold, dette er enkle midler som ikke krever trening. Bruk av eksplosiver, skytevåpen og enkle improviserte slagvåpen som brekkjern, køller og kjepper forekommer også. Brannbomber og ildspåsettelse er brukt i noe mindre omfang. Angrepet 22. juli 2011 i Oslo og på Utøya er det eneste høyreekstreme angrepet i Europa hvor det er registrert kombinert bruk av skytevåpen og eksplosiver.³⁴

Skytevåpen medfører langt høyere dødelighet enn bruk av eksplosiver under terrorangrep utført av soloaktører. I en analyse fra RUSI fremkommer det at eksplosiver kun står for 4 prosent av dødsfallene, mot 89 prosent for skytevåpen. Ettersom skytevåpen er hyppigere brukt som angrepsmidler enn eksplosiver (31 prosent mot 17 prosent), kan dette trolig forklare noe av forskjellen. Noe av forklaringen kan også skyldes at eksplosiver er vanskeligere å håndtere, samt at disse kan variere med tanke på effekt og rekkevidde. Der skytevåpen er det foretrukne angrepsmiddelet, blir 100 prosent av planlagte angrep gjennomført, mens kun 45 prosent ble gjennomført der eksplosiver var det valgte middelet. Å fremstille bomber medfører en større risiko for å bli oppdaget, noe som mest sannsynlig også er utslagsgivende for forskjellen.³⁵

Tilegnelse og bruk av stikkvåpen og kjøretøy som angrepsmidler krever kortere planleggingshorisont enn bruk av skytevåpen og eksplosiver. Eksplosiver tar lengst tid å tilegne seg på grunn av prosessen med å skaffe seg materialer og bygge bomben. I Europa er det også mer krevende å skaffe seg skytevåpen enn i USA. Forsøk på å tilegne seg skytevåpen og eksplosiver vil videre øke risikoen for å bli oppdaget.

³⁴ Ravndal 2016.

³⁵ Ellis, Pantucci et al. 2016.

Varseltegn

Simon skriver om soloaktører at de liker å prate mye.³⁶ I dette ligger behovet for å kommunisere frustrasjonen og overbevisningen de agerer ut fra. Selv om soloaktører kan være svært gode på operasjonell sikkerhet, ønsker de også at verden skal forstå hvorfor de gjør det de gjør, og ikke minst hvem som har gjort det. Soloaktører velger den formen for terror de selv anser å være en suksess, og som er egnet til å skape omfattende mediedekning.³⁷

Varseltegn

Et funn fra forskning på soloaktører har vært at frustrasjonen de agerer på, ofte har vært kjent for andre forut for angrepet, så mye som i 83 prosent av tilfellene. I 79 prosent av tilfellene var andre klar over soloaktørens ideologiske standpunkt og tilhørighet. I 64 prosent av tilfellene fortalte soloaktøren om sin intensjon om å gjennomføre en terrorrelatert handling til familiemedlemmer eller venner.³⁸ Ofte vil det være den nærmeste familien som er kjent med en potensiell soloaktørs frustrasjon og ideologiske tilhørighet, mens selve angrepsplanleggingen i større grad kommuniseres til jevnaldrende og venner og på nett i form av forumer eller chatting.

Lekkasje til en tredjepart regnes som et varseltegn for at en voldshandling eller en terrorhandling kan være forestående. I 59 prosent av tilfellene publiserte soloaktørene brev eller kunngjøringer (både fysisk og på internett) som avslørte personens ideologiske tilknytning, men uten at voldsintensjonen fremkom.³⁹

Vurdering

Sannsynlig utvikling i Vesten

Trolig vil begrensninger i målutvelgelse i tiden fremover primært være knyttet til soloaktørens ressurser: hvilke midler og metoder som er tilgjengelige. Ettersom symbolmål ofte er bedre sikret, er det sannsynlig at trenden med sivile, myke mål og ansamlinger av folkemengder vil være prioritert fra ekstreme islamistiske soloaktører med begrenset kapasitet.

I de siste propagandautgivelsene fra ISIL er kjøretøy og enkle stikkvåpen løftet frem som foretrukne midler. Spesielt bruken av større kjøretøy mot folkemengder vurderes som optimalt på grunn av muligheten for masseskade, samt at tilegnelse og bruk av kjøretøy er mindre mistenkelig enn det å tilegne seg og bære kniv. Det er sannsynlig at lastebilangrepene i Nice og Berlin i 2016 vil bli brukt som inspirasjon i forsøk på nye angrep.

³⁶ Simon 2013.

³⁷ Michelsen 2015.

³⁸ Meloy & Gill 2016.

³⁹ Gill 2013.

Høyreekstrem terror har i liten grad vært preget av komplekse angrep med kombinerte angrepsmidler, med noen få unntak. Det er sannsynlig at stikkvåpen og stump vold vil fortsette som primær modus. Videre er det sannsynlig at fiendebildet fortsatt vil være preget av personer og institusjoner som kan knyttes til kjernesakene, så som innvandrings- og asyltematikk og tilstedeværelsen av islam i Europa. Innvandrere og asylsøkere vil fortsatt være den prioriterte målgruppen for høyreekstreme terrorangrep. Dette vil også gjelde meningsmotstandere på venstresiden, samt muslimer og homofile.

Betydningen av virtuelle plattformer og kryptering

Nye krypteringsløsninger på internett representerer en vesentlig sikkerhetsutfordring for sikkerhets- og etterretningstjenester internasjonalt. Ekstreme aktører, om de opererer alene eller i grupper, har mulighet til å drive forberedelsesvirksomhet uten at dette er åpent synlig. Disse mulighetene blir systematisk utnyttet av ekstreme organisasjoner, hvor rekruttering i stadig større grad skjer på lukkede plattformer. Nye krypteringsmuligheter innebærer at det bare vil bli vanskeligere å følge soloaktørers radikaliseringsprosess på internett, og også vanskeligere å avdekke i hvilken grad de utveksler informasjon med andre. Jo yngre soloaktøren er, desto viktigere vil internett være som arena for kunnskapstilegning, planlegging og inspirasjon.

Planleggingshorisonten for soloterrorangrep er gjennomsnittlig tre måneder både for høyreekstreme og ekstreme islamister.⁴⁰ Det er sannsynlig at soloaktørene er tilknyttet ekstreme nettverk på internett og mottar bistand og inspirasjon fra andre aktører på denne arenaen.

Planleggingshorisonten for høyreekstreme og ekstreme islamister er gjennomsnittlig 8 og 9 måneder når det gjelder å tilvirke en bombe.⁴¹ Ettersom det finnes omfattende instruksjoner for dette på nett, og det å bygge en bombe innebærer fysisk anskaffelse av konkrete ingredienser, innebærer dette at det er mulig å anvende indikatorer for kapasitetsbygging også for soloaktører der det er mistanke om at angrepsplanleggingen involverer bruk av eksplosiver.

Kombinert innsats fra fagmiljøer

En utfordring med å forebygge angrep fra soloaktører er det varierte motivasjonsgrunnlaget som kan ligge i bunn. Det kan handle om politisk, religiøs eller ideologisk overbevisning, men også enkeltsaker og personlige motiver. Med andre ord handler det ikke kun om å forebygge trusselen fra ekstreme religiøse eller ekstreme politiske miljøer, men også å bygge kunnskap

⁴⁰ Silkoset 2016.

⁴¹ Silkoset 2016.

om selve fenomenet soloterror hos aktører og institusjoner som kan bidra til å identifisere personer som har en bekymringsfull utvikling.

Internasjonale fagmiljøer fremhever i stadig større grad behovet for en kombinert innsats fra politi- og helsepersonell for å forebygge og hindre angrep fra soloaktører. Forekomsten av psykiske lidelser, sosial isolasjon og i noen tilfeller tilpasningsvansker hos soloaktører, innebærer ofte at andre aktører enn politi- og sikkerhetstjenester får kjennskap til disse personene i en tidlig fase. Dette kan være aktører innen skole og arbeidsliv, helse- eller sosialtjenester. Betydningen av sårbarhetsfaktorer og atferdsmønstre hos aktører som kan utgjøre en potensiell risiko, tydeliggjør behovet for et tverrfaglig samarbeid.

PST vektlegger betydningen av et relasjonsskapende samarbeid med ulike helseinstanser utover konkrete bekymringer knyttet til enkeltsaker. Dialog mellom PST og helseinstansene for å avklare og imøtegå utfordringer knyttet til informasjonsutveksling vurderes som et av de viktigste virkemidlene i dette samarbeidet. Her vil PST kunne bidra med kunnskap om fenomenet soloaktører både på overordnet nivå og knyttet til indikatorer og varseltegn som i første rekke er synlige for soloaktørens omgivelser.

Litteraturliste

- Corner, Emily & Gill, Paul (2014): A False Dichotomy? Mental Illness and Lone-Actor Terrorism. I: *Law and Human Behaviour* 2015, Vol. 39, No. 1, 23-34.
- Ellis, Clare (2016): With a Little Help from my Friends: an Exploration of the Tactical Use of Single-Actor Terrorism by the Islamic State. I: *Perspectives on Terrorism, Volume 10, Issue 6*.
- Ellis, Clare & Pantucci, Raffaello (2016): Lone-Actor Terrorism. Policy Paper 4: "Leakage" and Interaction with Authorities. *Countering Lone-Actor Terrorism Series No. 8.*
- Gill, P., Horgan, J., & Deckert, P. (2014): Bombing Alone: Tracing the Motivations and Antecedent Behaviours of Lone-Actor Terrorists. *Journal of Forensic Sciences, Vol 59, No. 2*.
- Gill, Paul (2015): Lone-Actor Terrorists. A behavioural analysis.
- James, David et al. (2014): Communications Threat Assessment Protocol-25. Guidelines for the Initial Assessment of Problematic Communications.
- Meloy, Reid J. et al. (2015): Investigating the Individual Terrorist in Europe. I: *Journal of Threat Assessment and Management* 2015, Vol. 2, No. 3-4, 140-152.
- Meloy, Reid J. & Gill, Paul (2016): The Lone Actor Terrorist and the TRAP-18. I: *Journal of Threat Assessment and Management* 2016.
- Michelsen, Ina Barman (2015): Lone-Actor Terrorism: A Brand to Remember?
- Nesser, Petter (2012): Research Note: Single Actor Terrorism: Scope, Characteristics and Explanations. I: *Perspectives on Terrorism, Volume 6, Issue 6*.
- Ravndal, Jacob Aasland (2015): Thugs or Terrorists? A Typology of Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe. I: *Journal for Deradicalization. Summer/15. Nr. 3*.
- Ravndal, Jacob Aasland (2016): Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe: Introducing the RTV Dataset. I: *Perspectives on Terrorism, Volume 10, Issue 3*.
- Silkoset, Emilie (2016): Lone-Actor Terrorists: How Long Does It Take to Plan a Terrorist Attack?
- Simon, Jeffrey D. (2013): Lone Wolf Terrorism. Understanding the growing threat.
- Smith, Melanie, Sabine Barton & Jonathan Birdwell (2016): Lone-Actor Terrorism. Policy Paper 3: Motivations, Political Engagement and Online Activity. *Countering Lone-Actor Terrorism Series No.7*.
- Zoli, Corri (2016): Lone-Wolf or Low-Tech Terrorism? Emergent Patterns of Global Terrorism in Recent French and European Attacks. Webartikkel: www.lawfareblog.com